

ÇANKIRI MÜZESİ'NDE BULUNAN ERKEN ROMA DÖNEMİ'NE AİT BİR GRUP CAM ESER

Nurettin ÖZTÜRK*

SUMMARY

This study is intended to examine the history of glass works in Çankırı Museum and the period of Çankırı, located within the boundaries of the Paphlagonia, from the time of Hittites to the Romans of the 3rd century A.D.

Emergence of the technique of blowing in the early Imperial Period stopped the glass being a luxurious material, enabling this industry to be accessible to the whole public.

The sample in Çankırı Museum are examined in the light of the types known to have been made with the technique of blowing, which started to be used after the Roman Period. A comparison between the samples in and out of Anatolia and these ones make us think that there might have been glass – making centres in and around Çankırı.

This study we firmly believe, will contribute to the filling of the gap in the studies concerning the art and production of glass in Anatolia because of the very fact that there are few studies in this field.

Çankırı ili, İç Anadolu Bölgesi'nin kuzeyinde, Kızılırmak ile Sakarya Nehri arasında kalan; antik dönemde Paphlagonia olarak bilinen yerleşim alanının sınırları içerisinde konumlanmıştır.¹

Çankırı'ya Galatlar zamanında Gangrea adı verilir, Galat diline göre Gangrea "Keçisi Bol Memleket" anlamına gelir.² Günümüzdeki kullanımına kadar Cancari, Gangaris, Germanapolis ve Köngri şeklinde değişikliklere uğramıştır.³

Kentte, Hititler, Phrygler, Persler, Makedonlar, Küçük Paphlagonialılar, Galatlar ve Romalılar'ın egemenlik sürdürdüğü bilinmektedir. Kent Büyük İskender'in ölümünden sonra İç Batı Karadeniz Bölgesi'nde kurulmuş olan Paphlagonia Devleti'nin merkezliğini yapar. Ayrıca Roma Dönemi'nde Germanikopolis adı ile basılan sikkeler şehrin önemini göstermektedir.⁴

Çalışmamız için çok kısa da olsa camın tanımına, ilk cam buluntularına ve M.S. erken 3. yy. Roma'ya kadar cam tarihçesine değinmekte yarar görüyorum.

Camın tek başına malzeme olarak kullanıldığını Horace C. Beck, kap formunda önce bildiğini savunur.⁵ İlk cam buluntuları Eshuna ve Eridu gibi Sümer şehirlerinde ortaya çıkmıştır. Geç Sargon Dönemi'ne tarihlenmektedir.⁶

Camın keşfi değerli ve değersiz taşlara alternatif olarak kullanılmıştır; bu dönem (M.Ö. 3. bin sonlarında) en çok boncuk üretiminde kullanılmıştır.

Mezopotamya'da tarihlendirilebilen camdan yapılmış kaplara en erken örnek Amik Ovası'nda yer alan, antik adı ALALAKH, NUZİ, ASSUR, TELL AL – RİMAH ve UR'da bulunmuştur. Barağ tarafından erken örnekler Kuzey Mezopotamya'da Mitanni Krallığı sınırları içerisinde iç kaplama yöntemiyle üretildiği belirtilmektedir.⁷

Geç Bronz Çağı'nda cam buluntusu veren ikinci bölge Mısır'dır.⁸ Cam kapların ilk olarak M.Ö. 2. bin ortalarında kendini gösterdiğini ve ele geçen yazıtlarda cam yapımı ve yapım malzemesinden bahseden tabletlerin büyük bir kısmının Asurbanipal'in (668 – 627) kitaplığında yer aldığı bilinmektedir. Son yıllarda Leo Oppenheim tarafından yayınlanan tabletler, bu konuda M.Ö. 2. bin ortalarına ilişkin bilgiler de vermekte ve Yakın Doğu cam yapım geleneğini açıklamaktadır.⁹

Mezopotamya'da M.Ö. 2. bin ortasında cam vazolardan daha çok Suriye, Filistin ve Kıbrıs'taki örneklerin iyi bilindiği görülmektedir.¹⁰

M.Ö. 3. bin yılın küçük cam objeleri kil kalıplarda şekillendirilirler. Erken dönemin diğer uygulaması soğuk kesme tekniğidir. Bu dönemde Mısır'da camın yaygın bir diğer kullanımı da Lapis Lazuli, Kırmızı Jasper ve diğer taşların taklit edildiği kakma işleridir.¹¹

M.Ö. 2. binin geç dönemlerinde Yakın Doğu ülkelerinde camın iyi bilindiği ve cam ustalarının gezici olmaları olasıdır. M.Ö. 2. bin yılda Yunanistan'da bulunmuş cam vazo yoktur. Avrupa'nın önemli bir kısmında cam boncuklar en erken Orta Bronz Çağı'ndan biliniyordu.¹²

M.Ö. 2. binin sonlarındaki karanlık dönem camın öyküsünü de karartır. Fakat Orta Babil Dönemi ve Niniveh tabletlerinde konuyla ilgili bilgilere rastlanmaktadır. M.Ö. 9. yy. Hasanlu Kalesi'nde bulunan mozaik camdan yapılmış kırık bardaklar ele geçmiştir.¹³

M.Ö. 8. ve 7. yy.larda cam kaplar tekrar yaygınlaşmaya başlar. Soğuk kesme, kalıba döküm ve kum çekirdek devam eden eski tekniklerdir.¹⁴ Fenike'de camın, M.Ö. 8. yy. da fildişi üzerine kakma olarak kullanıldığı bilinmektedir.¹⁵

İç kalıplama yöntemiyle biçimlendirilmiş olan kapların kalıplama ve kesilerek biçimlendirilmiş kaplar kadar değerli olmadığı ve bu kapların M.Ö. 7. yy. da İran'a ihraç edildiği bilinmektedir. Yine bu iç kaplama yöntemiyle yapılanlar Urartu yerleşim birimi olan Karmir Blur'da, Suriye ve Filistin'de bulunmuşlardır.

M.Ö. 8 – 7. yy.larda Gordion P Tümülüsü'nde bulunmuş kalıpta yapılmış kaseler bilinmektedir.¹⁶

M.Ö. 6. yy ile 1. yy. arasında kullanılan kalıpların çoğunluğunu iç kalıp yöntemiyle yapılmış olanlar oluşturur. Bu dönem içinde Rodos, Kıbrıs, Güney İtalya ve Fenike'nin kıyı şehirleri üretim için merkez olarak gösterilmiştir.¹⁷

M.Ö. 5. yy.da Perslerin kullandığı bal mumundan yapılmış kalıplarla üretime başladığı bilinmektedir.¹⁸ Persepolis'te M.Ö. 331'de tahrip edilen sarayın hazine dairesinde cam eserlerden oluşan büyük bir buluntu grubu ele geçmiştir.¹⁹

Hellenistik Dönem'de cam üreten başlıca iki önemli merkez vardır. İlki Suriye sahil şeridinde bulunan şehirler diğeri ise İskenderiye'dir. Bu iki bölgede üretilenler İtalya, Güney Rusya ve Küçük Asya'yı içine alan geniş bir alana yayılmışlardır.²⁰

M.Ö. 31'deki Actium zaferinden sonra Mısır'ın Roma'ya bağlanması, yeni cam tekniklerinin hızla yayılması için uygun fırsat doğurmuştur. Roma Dönemi'nde cam ilk defa daha ucuza ve büyük miktarda üretilmeye başlanmıştır. Cam üfleme tekniğinin tesadüfen bulunması ve Augustus tarafından oluşturulan barış ortamında hızla geniş bir alana yayılmıştır. Romalılar, camı sadece gündelik eşyaların üretiminde değil aynı zaman-

da mozaik, pano, cephe kaplaması ve pencerelerde de kullanmışlardır.²¹

M.S. 1. yy'da cam atölyeleri Suriye, Mısır, İtalya ve Rhen bölgelerinde birkaç üretim yerleşiminin bulunması ile sınırlıdır fakat Roma İmparatorluğu'nun yayılım alanında hemen hemen her tarafında rastlanan üfleme camlar, atölyelerin bulunduğunu göstermektedir.²²

Erken Roma ve İmparatorluk Dönemi'nde Anadolu'da cam eserlerin toplanmış olduğu başlıca merkezler Çankırı, Sungurlu, Merzifon, Havza, Suluova, Amasya ve Niksar'dır. Bunlara ek olarak Konya – Karaman, Adana ve Van civarı saptanmıştır. Ege'de ise Erken Roma Dönemi'nde Sardes, cam üretim merkezi olarak karşımıza çıkar.²³

Sonuçta camın Roma Dönemi'ne tarihlenen tüm kazılarda ortaya çıkması imparatorluğun bu endüstriyi çok ucuza ve değişik ortamlarda sunması farklı yaşamları sosyal, kültürel ve ticari ilişkileri birbirine yaklaştırması açısından önemlidir.

Bu çalışmada yer alan cam eserlerin büyük bir çoğunluğuna satın alma ve müsadere yoluyla sahip olunmuştur. Müze kayıtlarında bu işlerle uğraşan kişilere ait 15'ye yakın değişik isim vardır.

Çankırı Müzesi'nde sergilenen örnekleri, Roma Dönemi cam tipleri konusunda bilinenler ışığında aşağıdaki başlıklar altında incelemek olasıdır:

1. Şamdan Unguentariumlar.
 - a. Armut Gövdeliler,
 - b. Çan Gövdeliler.
2. Küçük Şişeler
 - a. Küresel Gövdeliler.
3. Tüp Unguentariumlar.
 - a. Uzun – İnce Silindir Gövdeliler,
 - b. Uzun Boyunlular.
4. Şamdan Tipli Unguentariumlar.
 - a. Konik Gövdeliler.
5. Büyük Şişeler.
 - a. Prizmatik Şişeler,
 - b. Dikdörtgen Şişeler.
6. Sürahiler.
 - a. Tek Kulplu Sürahiler.

Serbest Üfleme Tekniğinde Yapılmış Cam Eserler: (Kat No: 1 - 10).

En uygun şamdan Unguentarium tipi; bodur üçgen gövdeli uzun silindirik boyunlu, geniş ve katlanmış ağız kenarlı, armut gövdeli, olanlardır (Resim 1 – Çizim 1). Ağız kenarı düzleştirilmiş olduğu gibi düzleştirilmemiş örnekleri de mevcuttur. Bunların camları genellikle “şişe yeşili” rengindedir. Geniş ve katlanmış ağız kenarı, M.S. 2. yy. şişe ve unguentariumlarından başlayarak görülür. Elimizde bu örnek için biraz daha erkeni önerilebilir. Bu tipin bazı paralelleri Mısır’da görüldüğü gibi²⁴ Güney Rusya’da da tanınmaktadır.²⁵

Priene’de M.S. 1. yy’ın ilk yarısına ait mezarda ele geçen parfüm şişesi paralellik oluşturur.²⁶ Bunun yanında gruba ait diğer örnekler ise Kocabaş²⁷ ve Özet’in²⁸ Bodrum Su Altı Müzesi’ndeki örnekler ile karşılaştırılabilir.

Resim 1 ile aynı teknikte olan Resim 2’deki eserde form açısından bir değişiklik görülmemektedir (Çizim 2). Ancak armut gövdede daralma, uzama ve silindir boyunda hafifçe incelleme söz konusudur. Batı’daki tarihli örnekleri ile M.S. 1. yy. sonlarına verilirken²⁹ diğer paralel benzerleri Suriye – Filistin ile Kıbrıs ve Mısır’da M.S. 1. yy. ortalarına tarihlenir.³⁰

Küresel gövdeli şişeler, Suriye, Filistin, Kıbrıs ve Mısır cam kompleksleri içinde diğer Roma cam vazolarında çok görülmektedir.³¹

Serbest üfleme tekniğiyle yapılan küresel gövdeli (Resim 3 – Çizim 3) örneğinin taşkın ağız kenarlı silindir boyunlu bu örnek Resim 1 ve 2’den farklı form yapısına sahiptir. Seri olarak üretilen, yapımında fazla işçilik gerektirmeyen bu tiplerin boyun ile gövdenin belirgin bir boğum ile birbirinden ayrılmış olması ile Anadolu kökenli olduğu savunulur.³² Kocabaş, Arslan ve Özet’de bu tipin benzerlerini M.S. 1. yy’ın 2. yarısına verirler.

Üfleme tekniğinde yapılmış cam vazolar içinde yaygın olan “tüp biçimli” unguentariumlar, Roma İmparatorluğu’nun hemen bütün merkezlerinde ele geçmiştir. Çankırı Müzesi’nde de çok sayıda bulunmaktadır (Resim 4 – Çizim 4). Tüp biçimli unguentariumların Doğu Roma üretimi olanlarının ağız kenarı içe doğru katlanarak yapılmasının ortak bir özellik olduğu belirtilir.³³

Gövde tüm yüksekliğin yarısı kadar olup dengesiz olarak ayakta durabilmektedir.

Batı üretimlerinin M.S. Erken 2. yy’a tarihlenen tipleri arasında³⁴ ve Suriye – Filistin camları içerisinde M.S. Erken 2. yy’a tarihlenen örnekler³⁵ form açısından örneğimize uyarlar. Kocabaş³⁶ ve Gürlü’de³⁷ paralel örnekleri bulunurken Lightfoot, bu formun M.S. 4. yy’a kadar kullanıldığını belirtir.³⁸

Boğumlu ve boğumsuz tipleri olan tüp biçimli unguentariumlardan farklı olarak bunların boyunları gövdelerden keskin hatlarla ayrılmıştır. Boğumun kabı tutmayı kolaylaştırdığı belirtilebilir. Bu türlerine “şamdan biçimli” unguentarium denilmektedir (Resim 5 – Çizim 5).

Şamdan tipli bu form özellikle doğu merkezlerinde gelişmiş, Suriye – Filistin camları içerisindeki doğu tiplerinde Dura Europos’taki camlar arasında bu formun benzerleri M.S. 1. yy’ın sonu – 2. yy’ın başına verilir.³⁹

Resim 6 – 7’deki örneklerimiz (Çizim 6 – 7), camları genellikle açık yeşil cam hamurundan yapılmış, üçgen gövdeli, uzun silindir boyunlu, geniş ve katlanmış ağız kenarlı

olanlardır. Serbest üfleme tekniği sırasında camda üfleme çizgileri ve kabarcıklar oluşmuştur. Bu tip, şamdan biçimli formun, boyun altında boğum olmayan ve boynun gövdeye hafif bir kavisle birleştiği örneklerdir. Bazılarında gövdenin genişliği boynun genişliğinden çok fazla değildir. Bu tür camlar, çok kısa ya da uzun olabilirler. Cam üfle-meciliğinin geliştirilmesinden sonra üretilen ilk vazo tipleri olmalıdırlar.

Çoğunlukla mezar armağanı olarak kullanılırlar. Anadolu müzelerinde çok yaygın olan bu şamdan tüp biçimliler yerel olarak üretildiklerinin kanıtıdır.

Karanis'te paralel örneklerine rastlanılır.⁴⁰ Kocabaş⁴¹, Lightfoot⁴², Özet⁴³, Isings⁴⁴ bu tipin benzerlerini M.S. 2 – 3. yy'a tarihlerler.

Şamdan tipli bir diğer grup ise (Resim 8 – Çizim 8), “çan biçimli” olanlardır. Bunlar, kolayca ayakta durmalarını sağlayan tabanları ile günlük kullanıma yatkındırlar. Sıvının kolayca dökülebileceği uzun boyunları ile geniş ağızları vardır. Bu nedenle parfümlerin ya da çeşitli yağ ve ilaçların Doğu Roma'da daha çok ele geçmesi bunların Suriye – Filistin Bölgesi ve Kıbrı'ta üretilmiş olabileceği düşünülmektedir.⁴⁵ Bu biçim, Isings Form 82 A2 – B1 ile tanımlanır.

Dura – Europos'ta⁴⁶ M.S. Geç 1. – Erken 2. yy'a tarihli örnekler vardır. M.S. 2. – 3. yy'a ait örneklerin sayısı çoktur.

Kocabaş⁴⁷, Lightfoot⁴⁸, Isings⁴⁹, Harden⁵⁰, Storn⁵¹, Vessberg⁵² bu tipin paralel örnekleri-ni M.S. 2. ve Erken 3. yy'a vermektedirler.

Erken şişelerle de benzerlik gösteren ve Orta İmparatorluk Devri camları içerisinde de tanımlanan kısa ve uzun şişeler tipi içinde yer alan (Resim 9 – Çizim 9) örneğimiz, gövde tanımında değişiklikler fark edilse de bu cam formunu “küresel gövdeli” kap formları içinde değerlendiriyoruz.

Genel tanımlarında boru şeklindeki ağız kenarı dışa ve içe katlanıp tepesi düzleştiril-miş; silindirik boyun, basık küresel gövde örneğimizin ortak özelliğidir.

Küresel gövdeli örneğimizin, karşılaştırma açısından benzerleri çok sayıda saptana-mamıştır. Çünkü bunlar daha çok günlük yaşamda yerleşim alanlarında kullanılmış olmalıdır. Bu tip, Isings Form 101 ile tanımlanır. Uzun boyunları, basık yuvarlatılmış gövdeleri ile M.S. 3. yy'da görülürler.

Form batıdaki merkezlerde yaygındır (Sardes, Ödemiş, Bursa, Afyon). Bu formdaki şişelerde kaburga biçiminde dekorasyon da görülür. Küçük çeşitleri parfüm şişesi olarak kullanılır. Parfüm şişesi olarak kullanılanların M.S. 3. 4. yy örnekleri mevcuttur.

Kocabaş⁵³, Özet⁵⁴, bunları benzer örnekleri ışığında M.S. 2. yy'a verirken Lightfoot⁵⁵, M.S. 3. yy'da kullandıklarına örnek verebiliyor. Bu tipler için M.S. erken 2. yy ile 4. yy. arası uygundur.

Serbest üfleme tekniği ile yapılmış tek kulplu sürahiler (Resim 10 – Çizim 10), muntazam olmayan geniş yatay ağızlı, ince boyunlu, küresel gövdeli, vurma dipli, kulp omuzdan katlanarak yukan doğru çekilmiş ve ağız kısmı ile birleştirilmiştir.

Orta İmparatorluk Dönemi'ne tarihlenen bu formlar, o çağda sofraya eşyası olarak gün-lük yaşamda kullanılan kaplardır. Bu tür bazı sürahiler, kremasyon sonucu oluşan küllerin korunması için kullanılan urne'ler olarak karşımıza çıkar. Bu urnelere daha çok Orta

Avrupa'da rastlanmaktadır.⁶²

Türkiye Şişe ve Cam Fabrikası'ndaki A.S. Cam Eserler Koleksiyonu'nda⁶³ ve Slovakya'dan⁶⁴ ele geçen benzer örnekler, M.S. 2. yy. sonlarına tarihlenir.

Kalıba Üfleme Tekniği ile Yapılmış Cam Eser (Resim 11 – Çizim 11).

Genelde Mercury şişeleri olarak adlandırılan, sadece boyun kısımlarının serbest üfleme tekniği ile oluşturulduğu tip, örneklerimizin sonuncusudur ve "kalıba üfleme teknik" adı altında incelenir (Resim 11 – Çizim 11). Isings Form 50 ile tanımlanır.⁵⁶

Kalın boru şeklindeki ağzı, kısa silindirik boyun, şişkin ve basık omuz, dikdörtgen planlı düz dipli, yivli tek kulpun omuz ve boyun üzerine yapıştırılmasıyla en çok rastlanan tiplerdendir. Bunların fazla örneği bulunmamasını, mezar armağanı olarak kullanılmasına bağlayabiliriz.

İmparatorluğun batı topraklarında saptanmış örneklerin yanı sıra doğudaki merkezlerde de ele geçmeleri bunların doğuda Mısır, Suriye, Kıbrıs ve Anadolu'da Kilikia'da üretilmiş⁵⁷ olabileceğinin düşünülmesine yol açmıştır.

Kocabaş⁵⁸, Özet⁵⁹, Lightfoot⁶⁰, bu tipleri M.S. 2. yy. ile 3. yy'a tarihlerler. Yağcı⁶¹, M.S. 4. yy'a verebileceğini belirtiyor.

Bu 11 formun bilgileri, özellikleri ve ele aldığımız benzer örneklerin de yardımıyla M.S. 1. yy ile M.S. 3. yy. arasında kümelendiğine tanık oluyoruz. Gruptaki (Resim 11) hariç tüm eserlerde kullanılmış olan teknik, serbest üfleme tekniğidir. Çankırı Müzesi'nde sergilenmekte olan cam eserlerin kaynağının önceleri Suriye, Filistin, Mısır, İtalya ve Rhen Bölgesi'ndeki merkezlerden ithal edilmiş olabileceği görüşü ağırlıktaydı. Fakat son yıllarda Uluburun Batığı ve Boğazköy'de bulunmuş olan cam yapım reçeteleri, Gordion P Tümülüsü'nde bulunan cam eser ile Sardes, Porsuk Höyük ve Anamur'da cam fırınlarının tespiti işimizi kolaylaştırmaktadır. Bununla beraber Çankırı Müzesi'nin cam eserlerinin önemli bir kısmını Ankara'nın kuzeyinde ve kuzeydoğusunda çıkmış olduğunu söyleyebiliriz. Bu merkezlerin başlıcaları, Sungurlu, Merzifon, Havza, Amasya, Niksar ve Çorum'dur.

Çankırı Müzesi'nde incelediğimiz serbest üfleme tekniği ve kalıba üfleme tekniğindeki cam eserler, M.S. 1.yy – M.S. 3.yy'a doğru uzanan süre içinde Roma camcılığında iyi tanınan ve örnekleri bilinen formlarının niteliklerini taşımaktadırlar. Unguentarium'ların çokluğu, uzun boyunlu ve üçgen gövdeli, daha küçük üçgene daha az yakın bir gövdeye sahip olan unguentariumlar ve küresel gövdeliler yerel üretim olmalıdırlar.

Bunlara göre Çankırı (Gangrea)'da camın, M.S. 1. yy ile M.S.3. yy'lar arasındaki dönemde üretilmiş olabileceğini düşünüyorum.

KATALOG

1. Kat. No. 1: Parfüm Şişesi

Env. No. 943 – 20 . 5. 88.

Serbest üfleme ve aletle şekillendirme.

Açık yeşil

Yük: 12 cm; A.Ç.: 2.45; E.G.K: 6.4 cm.

Dışa çekik ağız kenarı içe doğru katlanarak

Yuvarlatılmıştır; tabanı aletle şekillendirilmiş

silindirik boyun; konik gövde; düz dip.

Tamdir. Yer yer bej renkte toprak tabakası mevcuttur.

Tarih: M.S. 1. yy.

Isings Form: 6.

Simonett, 1941, Res. 116; Hayes, 1975; Kocabaş, 1984, 29, Res. 74; Lightfoot, 1992, 40, Res. 7.

2. Kat. No. 2: Parfüm Şişesi.

Env. No:701 – 12. 9 .87.

Serbest üfleme ve aletle şekillendirme.

Açık yeşil.

Yük:10.8 cm.; A.Ç.: 2 cm.; E.G.K.; 4.8 cm.

Ağız kenarı dışa ve içe kıvrılmıştır.

Silindirik boyun; armut gövdeli; tabanı aletle şekillendirilmiş; hafif konkav diplidir.

Tamdir. Dış yüzeyde bazı noktalarda bej renkte toprak tabakası mevcuttur.

Tarih: M.S. 1. yy.

Isings Form: 6.

Simonett, 1941, Res. 116; Özet, 1998, 80-81, Res. 43-44; Gürler, 2000, 26, Res. 5; Kocabaş, 1984, 29, Res. 74.

3. Kat. No. 3: Parfüm Şişesi.

Env. No: 381 – 3 . 3 . 75.

Serbest üfleme.

Açık yeşil.

Yük: 9.7 cm.; A.Ç. 1.4 cm.; E.G.K. 5.3 cm.; Tab. Ç. 1.4 cm.

Ağız kenarı dışa ve içe katlanmıştır. Hafifçe konik boyun; küresel gövde; hafif konkav dip.

Tamdir.boyun ve gövdede aşınmış yer yer tabakalar mevcuttur.

Tarih: M.S. 1. yy.'ın 2. yarısı.

Isings Form: 92.

4. Kat. No. 4: Parfüm Şişesi, tüp biçimli konik gövdeli.

Müz. Env. No: 664 – 7.8.87.

Serbest üfleme ve aletle şekillendirme.

Açık yeşil.

Yük: 13 cm.; A.Ç. 2.1 cm.; E.G.K. 2.6 cm.

Dışa doğru çekilmiş ağız kenarı düzgün; ince ve uzun silindir boynun alt kısmı aletle hafifçe düzeltilmiş; ince ve uzun oval gövde; konkav dip.

Tamdır. Yüzeyde bej renkte toprak tabakası mevcuttur.

Tarih: M.S. 1. yy'ın 2. yarısından 4. yy'a kadar.

Isings Form: 8.

Kocabaş, 1984, 28 – 29, Res. 69 – 70 – 71 – 72; E.E. Yağcı, 1988, Res. 29, 32; Lightfoot, 1992, 173, Res. 108; Özet, 1998, 72, Res. 37 – 38.

5. Kat. No. 5: Parfüm Şişesi, şamdan biçimli konik gövdeli.

Müz. Env. No: 724. 16. 2. 87.

Serbest üfleme ve aletle şekillendirme.

Açık yeşil.

Yük: 15.2 cm.; A.Ç. 3.4 cm.; E.G.K. 6 cm.

Dışa çekilmiş ağız kenarı daha sonra içe katlanmış ve üstte düzleştirilmiştir. Boynun alt kısmı aletle şekillendirilmiş; konik gövde; hafif konkav dip.

Tamdır. Yüzeyde bej renkte toprak tabakası mevcuttur.

Tarih: M.S. 2. yy.

Isings Form: 28b.

Kocabaş, 1984, 26, Res. 55a; Stern, 1989a, 589, Res. 7.1, 8.1 – 6; Lightfoot, 1992, 80 – 82, Res. 36 – 37 – 38 – 39; Özet, 1998, 114 – 115, Res. 73b – 74.

6. Kat. No. 5: Parfüm Şişesi, şamdan biçimli konik gövdeli.

Müz. Env. No: 623. 11.10.86

Serbest üfleme ve aletle şekillendirme.

Açık yeşil.

Yük: 9.8 cm.; A.Ç. 2.1 cm.

Ağız kenarı dışa ve içe katlanarak düzleştirilmiş; boru biçimli, aşağıya doğru hafifçe genişleyen uzun boyunlu; boyun alt kısmında kesintisiz olarak gövde ile birleşir. Düz tabanlı.

Tamdır. Hamurunda hava kabarcıkları, yüzeyinde az miktarda bozulma mevcuttur.

Tarih: M.S. 2 – 3. yy.

Isings Form: 82b.

Kocabaş, 1984, 28, Res. 65; Lightfoot, 1992, 84, Res. 40; Özet, 1998, 123, Res. 80.

7. Kat. No. 7: Parfüm Şişesi, şamdan biçimli konik gövdeli.

Müz. Env. No: 565. 1.2.85

Serbest üfleme ve aletle şekillendirme.

Açık yeşil.

Yük: 9.8 cm.; A.Ç: 2.1 cm.; T.Ç. 2.9 cm.

Dışa çekik ağız kenarlı; boyun gövdeye doğru daralarak inmekte; gövde tabana doğru genişliyor; içe basık dipli.

Tamdır. Yüzeyinde az miktarda bej renginde kabarcıklar mevcuttur.

Tarih: M.S. 2 – 3. yy.

Isings Form: 82 B1.

Harden, 1936, 823 – 824; Kocabaş, 1984, 28, Res. 65; Lightfoot; 1992, 84, Res. 40.

8. Kat. No: 8. Parfüm Şişesi.

Müz. Env. No: 101. 8.10.72.

Serbest üfleme ve aletle şekillendirme.

Açık yeşil cam hamuru.

Yük: 14.5 cm.; A.Ç: 2 cm.; T.Ç. 4 cm.

Oval ağız kenarı dışa vce içe katlanıp üstte düzleştirilmiş; ince ve uzun boyun aşağıya doğru genişleyerek konik gövdeyle birleşmektedir.

Tamdır. Konkav dipli.

Tarih: M.S. 2 – 3. yy.

Isings Form: 82 B2.

Hayes, 1975, Fig. 8, No: 237; Kocabaş, 1984, 26, Res. 54b – 55c; Lightfoot, 1992, 85 – 86, Res. 41 – 42; Gürlar, 2000, 63, Res. 80.

9. Kat. No: 9. Parfüm Şişesi.

Müz. Env. No: 453. 2.3.78.

Serbest üfleme ve aletle şekillendirme.

Yeşil.

Yük: 8.4 cm.; A.Ç: 3 cm.; E.G.K. 5.3 cm.

Ağız kenarı düzgün olmayan boru biçiminde dışa ve içe katlanmış; konkav boyun; küresel gövde; vurma dip.

Tamdır. Yüzeyde yer yer kum kalıntıları mevcuttur.

Tarih: M.S. 3. yy.

Kocabaş, 1984, 32, Res. 98; Lightfoot, 1992, 176, Res. 111; Yağcı, 1993, 178, Lev. 32, Res. 5.

10. Kat. No: 10. Sürahiler- Tek Kulplu Sürahi.

Müz. Env. No: 689. 11. 10. 87.

Serbest üfleme tekniğinde (Kulp sonradan ilave).

Açık yeşil.

Yük: 12.2 cm.; A.Ç: 2.8 cm.; E.G.K. 7.6 cm.

Yuvarlak dışa ve içe katlanmış ağız kenarlı; Ağız kenarının altında başlayan ve omuza

doğru genişleyerek inen, dibe doğru daralarak dipile birleşen basık oval gövdelidir; ağız kenarında başlayan ve omuzda son bulan kulp sonradan yapıştırılmış; ağız kenarında boyuna doğru çatlağı olan, şerit şekilli kulpa sahiptir.

Tamdir. Gövdenin tamamında yer yer çatlaklar mevcuttur.

Tarih: M.S. 2. yy.

Isings Form: 14.

Lightfoot, 1992, 92 – 93, Res. 48 – 49; Yağcı, 1989, 3, Res. 14; Özet, 1998, 102, Res. 62 – 63; Canav, 1985, 72, Res. 109.

11. Kat. No: 11. Büyük Şişeler – Prizmatik Şişeler (Kare Planlı).

Müz. Env. No: 1954. 21. 5. 98.

Kalıba üfleme.

Açık yeşil cam hamuru renginde.

Yük: 12.9cm.; A.Ç: 38 cm.; Tab. 6 cm.; E.G.K. 7 cm.

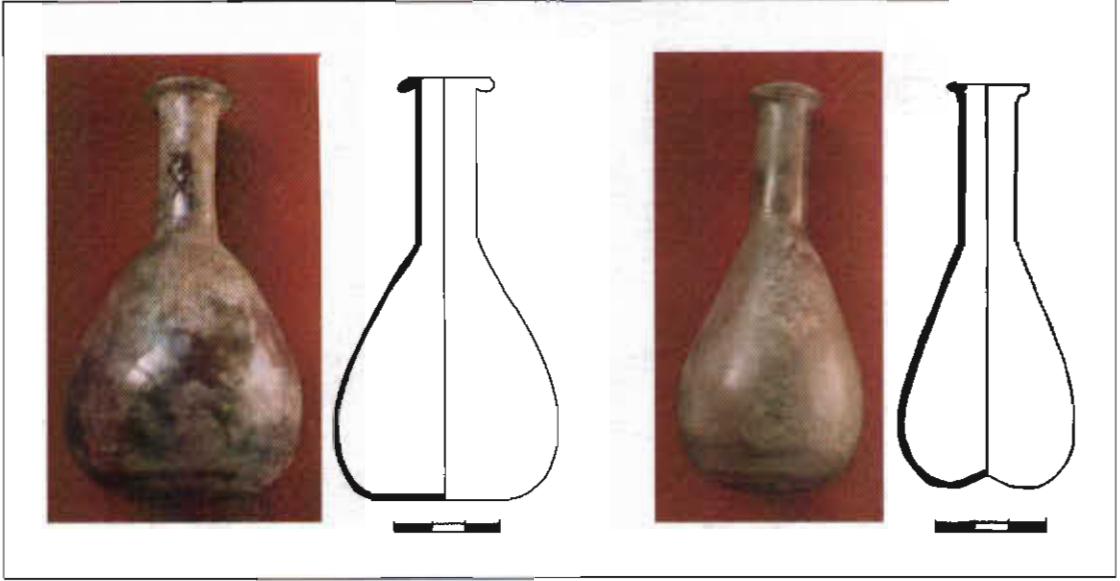
Kalın oval, boru şeklindeki ağız kenarı dışa ve içe katlanıp düzleştirilmiş; aşığı doğru hafifçe genişleyen silindirik boyun; şişkin ve basık köşeli; çökertilmiş basık omuz; düz ve dikey kenarlı kare gövde; omuzdan yukarı dikey olarak çekilerek katlanmış ve oradan uzatılarak ağız kenarının dış kısmına yapıştırılan kulp.

Tamdir. Kulpta az miktarda olmasına karşın gövdede kireç kalıntıları ve kabarcıklar mevcuttur.

Tarih: M.S. 3. yy.

Isings Form: 50.

Yağcı, 1989, 4, Res. 19; Kocabaş, 1984, 23, Res. 43 – 44; Lightfoot, 1992, 109 – 112 , Res. 56 – 58.

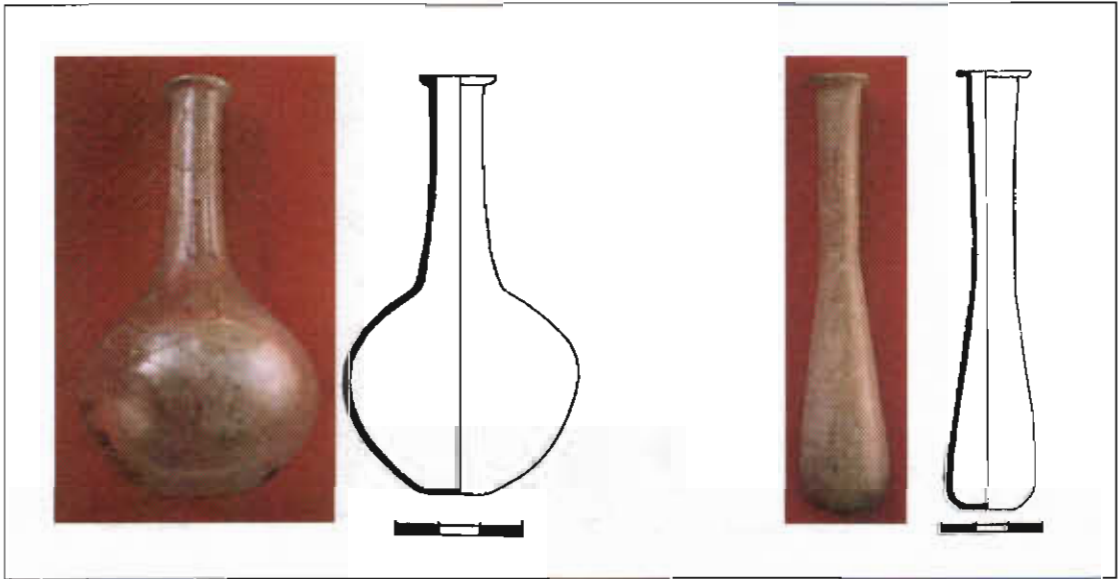

Resim 1

Çizim 1

Resim 2

Çizim 2

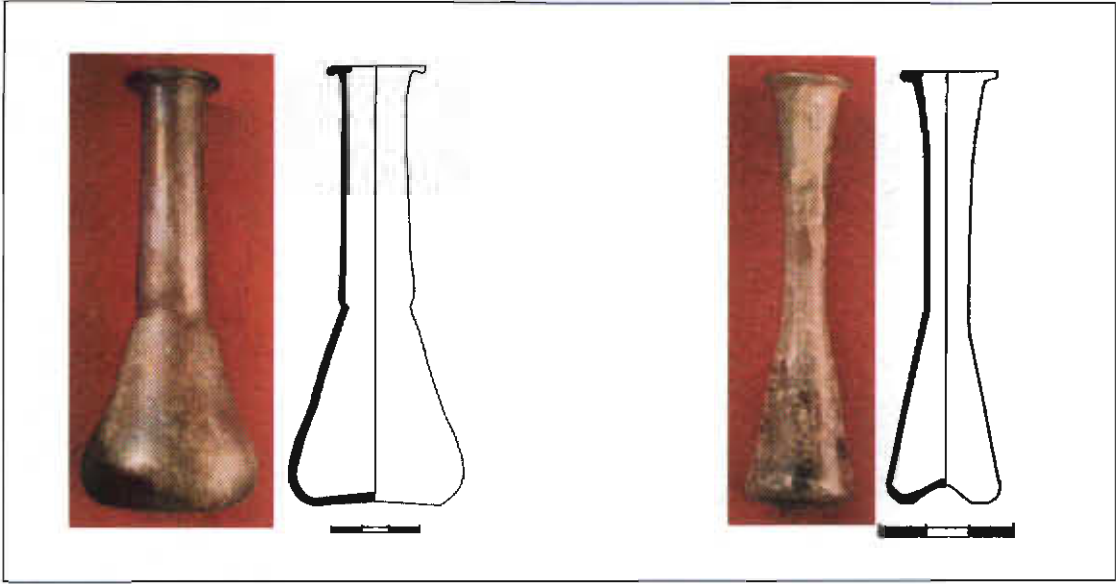

Resim 3

Çizim 3

Resim 4

Çizim 4

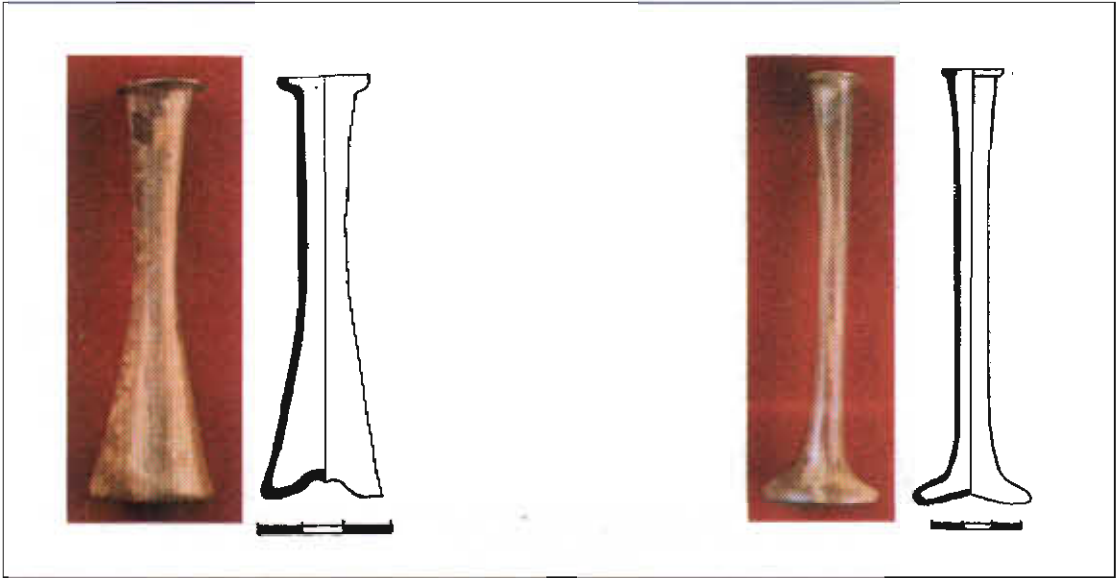

Resim 5

Çizim 5

Resim 6

Çizim 6

Resim 7

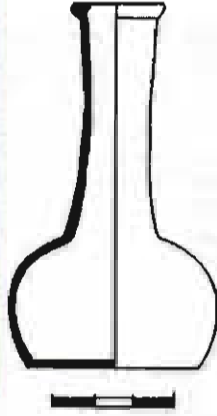
Çizim 7

Resim 8

Çizim 8

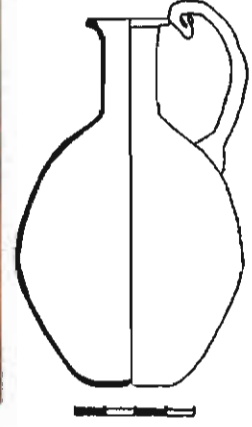
Resim 9

Çizim 9

Resim 10

Çizim 10

Resim 11

Çizim 11

KISALTMALAR VE KAYNAKÇA

- A.Ç., Ağız Çapı.
Akat 1984, Y. Akat – N. Fıratlı – H. Kocabaş, Hüseyin Kocasaş Koleksiyonu Cam Eserler Katalogu, İstanbul.
Arakelian B. N. - Tiratsian A. –Khachatryan G. D., The Glas of Ancient Armenia, 1969, Res. 20 – 24.
Barag – A.L. Oppenheim – R.H Brill – A. Von Saldern, Glass and Glassmaking in Ancient Mezopotamia, Corming, 1970.
Başar, T., Dünkü ve Bugünkü Çankırı 7, 1956.
Beck, H.C., "Glass before 1500 B.C.", Ancient Egypt and the East, 1934, 2 – 6.
Clairmont C. W., The Excavations at Dura Europos, Final Report IV, Part V, The Glass Vessels, 1963.
Canav Ü., Türkiye Şişe ve Cam Fabrikası'ndaki A.S. Cam Eserler Koleksiyonu, 1985.
Edgar, C.C., Catalogue General des Antiquités Egyptiennes du Musee da Caire, 6 ra ero – Egyptian Glass, 1905.
E.G.K., En Geniş Kısmı.
Fıratlı, N., "Paphlagonia", Belleten, Cilt 16, Sayı 61 – 64, 1952, 607 – 609.
Grose, D.G., The Toledo Museum of Art Early Ancient Glass, 1989.
Gürler B., Tire Müzesi Cam Eserleri, 2000.
Harden 1969 D.B. Harden, "Ancient Glass V: Pre – Roman", Archaeological Journal 126, (1969), 46 – 72, Pl. 1 – 10.
Harden, 1972 "Glass and Glazos", A History of Technology vol. II, 1972, 311 – 316.
Hayes 1975 Roman anr Pre Roman Glass in the Royal Ontorio Museum, 1975.
Isings 1957 Isings C., Roma Glass from Dates Findy 1957.
JAOS Journal of The American Oriental Society
JGS Journal of Glass Studies.
Kraskowska L., "Roman Glass Vesseles from Slovakia", JGS 23, 1981, 11 – 17.
Lightfoot 1992 C.S. Lightfoot – M. Arslan, Anadolu Antik Camları: Yüksel Erimtan Koleksiyonu, İstanbul 1992.
Oppenheim, A.L. , "Toward a History of Glass in the Ancient Near East", JAOS 93, 1973, 259 – 299.
Özet 1998, A. Özet, Dipten Gelen Parıltı, Ankara 1998.
Saginasvili M.N., Glasware from the Cementory of Urbnis, 1970, 61 – 153.
Simonet C., Tessiner Graberfelder, Monographien zur Ur – und Frühgeschichte der Schweiz III, Basel 1941.
Stern E. M. –Yağcı E.E., "Adana Müzesi'nde Sergilenmekte Olan Cam Eserler", Belleten Cilt LIII, Sayı 207 – 208, 1989,
Tab. Taban.
T.Ç. Taban Çapı.
Vessberg 1952 Vessberg O., "Romun Glass in Cyprus", Opucula Archaeologica 7, 1952, 1069 – 165.
Von Saldern, A., "Glass Finds at Gordion" JGS I, 1958, 22 – 49.
Wiegand Th. –Schrader H., Priene, Ergebnisse der Ausgrabungen und Untersuchungen in den Jahren 1895 – 1898, 1904.
Yağcı E.E., "Başlangıcından Geç Antik Dönemin Sonuna Kadar Anadolu'da Cam", Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Yayınlanmamış Doktora Tezi, Ankara 1993.
Yağcı E.E., Hatay Müzesi'nden Bir Grup Cam Eser, I. Uluslararası Anadolu Cam Sanatı Sempozyumu, 26 – 27 Nisan 199830 – 35, 107 – 108.
Yük. Yükseklik.

DİPNOTLAR

* Dr., Atatürk Üniversitesi, Fen – Edebiyat Fakültesi, Arkeoloji Bölümü. e – mail: nuret38@yahoo.com

1. N. Fıratlı, "Paphlagonia", Belleten, Cilt 16, Sayı 61 – 64, 1952, 607 – 609.
2. Tayip Başar, Dünkü ve Bugünkü Çankırı 7, 1956.
3. S. H. Maudtumann, "Çankırı", İ.A. III.
4. S. H. Maudtumann, "Çankırı", İ.A. III, 357.
5. H.C. Beck, "Glass before 1500 B.C.", Ancient Egypt and the East, 1934, 2 – 6.

6. H.C. Beck, "Glass before 1500 B.C.", *Ancient Egypt and the East*, 1934, 5; Dan Barag, *Glass and Glassmaking in Ancient Mezopotamia*, Corming, 1970, 132.
7. Dan Barag – A.L. Oppenheim – R.H Brill – A. Von Saldern, *Glass and Glassmaking in Ancient Mezopotamia*, Corming, 1970, 132.
8. D.G Grose, *The Toledo Museum of Art Early Ancient Glass*, 1989, 51.
9. A.L. Oppenheim, "Toward a History of Glass in the Ancient Near East", *JAOS* 93, 1973, 259 – 299.
10. D.B. Harden, "Ancient Glass V: Pre Roman", *Archaeological Journal* 126, 1969, 46 – 72.
11. D.B. Harden, "Glass and Glazos", *A History of Technology* vol. II, 1972, 311 – 316; J.J.W. Hayes, *Roman and Pre Roman Glass in the Royal Ontario Museum*, 1975, 5.
12. Harden, 1975, 320 – 324.
13. C. Lightfoot – M. Arslan, *Anadolu Antik Camları, Yüksel Erimtan Koleksiyonu* 1992, 2.
14. Harden, 1975, 323.
15. Lightfoot, 1992, 2 (Anadolu Antik Camları).
16. A. Von Saldern, "Glass Finds at Gordion"*JGS I*, 1958, 24.
17. Lightfoot, 1992, 4.
18. Lightfoot, 1992, 4.
19. Lightfoot, 1992, 4.
20. Lightfoot, 1992, 5.
21. Lightfoot, 1992, 6.
22. Lightfoot, 1992, 6.
23. Lightfoot, 1992, 9.
24. C.C. Edgar, *Catalogue General des Antiquités Egyptiennes du Musée de Caire*, 6 ra ero – *Egyptian Glass*, 1905 (Yeni Baskı, 1974), 150, Lev. VIII; D.B. Harden, *Roman Glass from Karanis*, 1936. 265.
25. M.N. Saginasvili, *Glasware from the Cemetery of Urbnis*, 1970, 61 – 153; B. N. Arakelian - . A. Tiratsian – G. D. Khachatrian, *The Glas of Ancient Armenia*, 1969, Res. 20 – 24.
26. Th. Wiegand – H. Schrader, *Priene, Ergebnisse der Ausgrabungen und Untersuchungen in den Jahren 1895 – 1898*, 1904 , 279.
27. Y. Akat – N. Firatlı – H. Kocabaş, *Hüseyin Kocabaş Koleksiyonu Cam Eserler Kataloğu*, 1984, 43 – 44.
28. A. Özet, *Dipten Gelen Parıltı Bodrum Sualtı Arkeoloji Müzesi Cam Eserleri*, 1998, 80, 81, Res. 43 – 44.
29. B. Gürler, "Tire'de Bulunmuş Erken Roma Dönemi'ne Ait Cam Eserlerden Oluşan Mezar Grubu", *Bellekten Cilt LXIII, Sayı 236*, 1955, 16.
30. B. Gürler, "Tire'de Bulunmuş Erken Roma Dönemi'ne Ait Cam Eserlerden Oluşan Mezar Grubu", *Bellekten Cilt LXIII, Sayı 236*, 1955, 16.
31. E.E. Yağcı, "Başlangıcından Geç Antik Dönemin Sonuna Kadar Anadolu'da Cam", *Yayınlanmamış Doktora Tezi*, Ankara 1993, 178.
32. Yağcı, 1993, 134.
33. Özet, 1998, 72.
34. Gürler, 1955, 17.
35. Gürler, 1955, 17.
36. Kocabaş, 1984, 28 – 29, Res. 69,70,71a,71b,72,73.
37. B. Gürler, *Tire Müzesi Cam Eserleri*, 2000, 62, Res. 78.
38. Lightfoot, 1992, 173, Res. 108.
39. Hayes, 1973, 73, Res. 8 .
40. Harden, 1975, Res. 819 – 834.
41. Kocabaş, 1984, 28, Res. 65.
42. Lightfoot, 1992, 84, Res. 40.
43. Özet, 1998, 123, Res. 80
44. C. Isings, *Roma Glass from Dated Finds* 1957, 99, Res. 82 – b1.
45. E.E. Yağcı, *Hatay Müzesi'nden Bir Grup Cam Eser*, I. Uluslararası Anadolu Cam Sanatı Sempozyumu, 26 – 27 Nisan 1998, 32, Res. 33.
46. C. W. Clairmont, *The Excavations at Dura Eeuropos. Final Report IV, Part V, The Glass Vessels*, 1963, 94, IV, V.

-
47. Kocabaş, 1984, 26, Res. 54b – 55c.
48. Lightfoot, 1992, 85 – 86, Res. 41 – 42.
49. Isings, 1957, 97, Form 82 – a2.
50. Harden, 1936, 265, Lev. XX, Res. 799.
51. Stern, 1977, 73, Lev. 12, Res. 20.
52. Vessberg, 1952, 137, Lev. VII, Res. 20.
53. Kocabaş, 1984, 33, Res. 106b.
54. Özet, 1998, 57 – 59, Res. 24 – 26.
55. Lightfoot, 1992, 176, Res. 111.
56. Özet, 1998, 21.
57. Ü. Canav, Türkiye Şişe ve Cam Fabrikası'ndaki A.S. Cam Eserler Koleksiyonu, 1985, 72, No: 109.
58. L. Kraskowska, "Roman Glass Vessels from Slovakia", JGS 23, 1981, 11 – 17.
59. Lightfoot, 1992, 107, Res. 56.
60. E. M. Stern – E.E. Yağcı, "Adana Müzesi'nde Sergilenmekte Olan Cam Eserler", Belleten Cilt LIII, Sayı 207 – 208, 1989, 597.
61. Kocabaş, 1984, 23, Res. 43 – 44.
62. A. Özet, Ankara Anadolu Medeniyetleri Müzesi'ndeki Cam Örnekleri ile Antik Çağda Cam Yapımı, Belleten Cilt LI, Sayı 199 – 201, 1998, 597.
63. Lightfoot, 1992, 107, Res. 56.
64. Yağcı, 1993, 168.